

**CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE- SOVYET RUSYA İLİŞKİLERİ
ÇERÇEVESİNDE SOVYET RUSYA HARİCIYE KOMSERİ
LİTVİNOV(LİTVİNOFF)'UN TÜRKİYE'Yİ ZİYARETİ**

**TURKEY VISIT OF SOVIET RUSSIA POLICE LITVINOV IN TURKEY –
SOVIET RUSSIA RELATIONS AT REPUBLIC PERIO**

Ömer ERDEN*

Türkiye- Sovyet Rusya İlişkilerine Kısa Bir Bakış

Sovyet Rusya ile Türkiye arasında dostluk ilişkilerinin kurulması Türk Milleti'nin emperyalist güçlere karşı verdiği mücadele açısından oldukça önemlidir. 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzaladıktan sonra Türkiye, emperyalist amaçlar güden İtilaf Devletlerinin kuşatması altına girdi. İşte bu acımasız kuşatma karşısında Türk Milleti'nin bağımsızlık mücadelesini yönetenler, bu mücadelenin ilk günlerinden itibaren gözlerini, halkların özgürlük ve bağımsızlığına saygı ilkelerini savunduğunu ve istiklali uğrunda savaşıyan bütün halkları desteklemeye hazır olduğunu ilan eden Sovyet Rusya'ya çevirmişlerdi.¹ İki ülke arasındaki yakınlaşmanın bir başka nedeni ise 1917 Bolşevik İhtilali'ni yapanlar, 1920 Yılına kadar duruma hâkim olamamışlardı. Çünkü ihtilalden sonra İngilizler, gerek ihtilali kendi menfaatlerine aykırı gördükleri için gerekse Çarlık ailesiyle olan akrabalık bağlarından dolayı Bolşevik aleyhtarı güçlere yardım etmişlerdi.² Bu nedenle Sovyet Rusya'nın, başta İngilizler olmak üzere bağımsızlıklarını tehdit eden emperyalist devletlere karşı cesurca mücadele eden Türk halkına kendilerini yakın hissetmeleri oldukça doğaldı.

Birçok ortak menfaatin bulunmasına rağmen, Türkiye ve Sovyet Rusya Hükümetleri arasında ilişkileri geliştirecek bir dostluk antlaşmasının imzalanması biraz zaman aldı. İki ülke arasındaki toprakların Ermenilerin kontrolünde olması ve

* Çoruh Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Artvin

¹ A. Şemsutdinov, Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri, Çev. A. Hasanoglu, İstanbul 2000, s: 7

² Mehmet Saray, "Atatürk'ün Sovyet Politikası", I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu, (21-23 Eylül 1987) Ankara 1994, s: 977

bu nedenle iki ülke arasında ki bağlantının kurulmasında yaşanan zorluklar, Sovyet Rusya'nın hala Ermenileri gözetir bir politika izlemesi ve Türk Milli Mücadelesine karşı güven eksikliği, bu gecikmenin başlıca nedenlerindendi. Fakat nihayetinde başta Lenin ve Stalin olmak üzere Sovyet devlet adamları Türk hükümeti ile kuracakları dostluğun kendilerine sağlayacağı menfaatleri çok çabuk kavramışlardı. Böylece Türk Hükümeti'nin istediği şartlar dahilinde 16 Mart 1921'de Moskova Antlaşması imzalanarak Türk- Rus dostluğunun temelleri atılmış oldu.³Sovyet Rusya bu antlaşma ile Türkiye devletini tanıdı ve Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı tarafından 28 Ocak 1920'de kabul edilen Misâk-ı Milli sınırlarını kabul etti. Moskova Antlaşması Türkiye'nin ilk büyük siyasi antlaşmasıydı.⁴ Ayrıca bu antlaşmanın imzalanmasıyla Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasında oldukça önemli bir etkiye sahip olan Sovyet Rusya'nın yardımının da önü açıldı. Sovyetlerin yaptığı para ve askeri yardım, zaman zaman kesintiye uğramış olsa da binbir yoklukla sürdürülen Milli Mücadele için hayati bir destek oldu.⁵ 16 Mart 1921 Tarihli Moskova Antlaşması çerçevesinde, 21 Ekim 1921'de Türkiye ile Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan arasında Kars Antlaşması İmzalandı.⁶

Türk Milli Mücadelesi başarıya ulaştıktan sonra da iki ülke arasındaki dostluk ilişkileri devam etti. Sovyet Rusya Lozan Barış görüşmelerinin tamamına katılmak istediye de bu görüşmelerin Türkiye ile savaş halinde olan devletlerle yapıldığı, Sovyet Rusya'nın Karadeniz'e kıyısı olması nedeniyle sadece Boğazlarla ilgili görüşmelere katılması gerektiği bildirildi ve bu karar Sovyet Rusya tarafından kabul edildi.⁷

Lozan'dan sonra ise iki ülke arasındaki ilişkiler, Türkiye açısından Lozan'da çözülemeyen sorunların gölgesinde geçti. Bunlardan en önemlisi ise Musul sorunuydu. Türkiye Misak-ı Milli sınırları içerisinde yer alan Musul'u bırakmak istemiyordu. İngiltere ise Musul konusunda ısrarcıydı. Sonunda sorunun, Türkiye'nin üyesi bile olmadığı Milletler Cemiyeti'ne götürülmesi ve Cemiyet'in

³ Yusuf Hikmet Bayur, Türkiye Devleti'nin Dış Siyaseti, Ankara 1995, s: 65-70

⁴ Ahmet Şükrü Esmer, Siyasi Tarih, 8 (1919-1939), Ankara 1953, s: 189

⁵ Tefik Rüştü Aras, Görüşlerim I, İstanbul 1960, s: 31, Kamuran Gürün, Türk-Sovyet İlişkileri, (1920-1953), Ankara 1991, s: 69-70,

⁶ Esmer, Siyasi Tarih, s: 190

⁷ İsmet İnönü, Hatıralar II, Ankara 1987, s: 47-48

açıkça İngiltere'yi desteklemesi Türkiye'nin Sovyet Rusya'ya daha çok yakınlaşmasına neden oldu.⁸ Aynı şekilde Sovyet Rusya da kendisine karşı yapıldığını düşündüğü Locarno Antlaşması'ndan dolayı Türkiye'ye daha yakın bir politika izliyordu. Türkiye ve Sovyetler Birliği'nin bu yakınlaşması, iki ülkenin 17 Aralık 1925'de Paris'te bir tarafsızlık ve saldırmazlık antlaşması imzalamasıyla sonuçlandı.⁹ Bu antlaşma daha sonra imzalanan ek protokolleriyle beraber, 1945'e kadar iki ilke arasındaki ilişkilerin dostane bir şekilde geçmesini sağladı. En son 1935'de on yıl daha uzatılan Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması 7 Kasım 1945'de sona erdi.¹⁰

1925 Antlaşmasından sonra Sovyet Rusya ile dostane ilişkiler artarak devam etti. Antlaşmanın imzalanmasından bir yıl sonra Tefik Rüştü (Aras) Beyle Çiçerin Odesa'da bir araya geldiler. Aradan geçen bir yıllık zaman içerisinde gelişen olayları değerlendiren iki dış işleri bakanı ileride yapılacak ticaret antlaşmasını, Milletler Cemiyeti meselesini ve Türkiye'yi oldukça rahatsız eden İtalya tehdidini detaylı olarak görüştüler. Ertesi yıl 11 Mart 1927'de Türkiye ile Sovyet Rusya arasında ticaret ve seyrisefain antlaşması imzalandı.¹¹ 12 Aralık 1929'da ise Sovyet Hariciye Komiser Vekili Karahan Türkiye'ye geldi. Oldukça samimi şekilde karşılanan Karahan'ın bu ziyareti esnasında 1925 Antlaşması uzatılarak bir de ek protokol imzalandı.¹² Bu ziyareti Tefik Rüştü Bey'in Eylül 1930'da Sovyet Rusya'nın daveti üzerine Moskova'ya yaptığı ziyaret takip etti.¹³ Devlet adamlarının karşılıklı ziyaretlerinin iki ülke aradaki iyi ilişkilere büyük katkı sağladığını söylemek mümkündür. Sovyet Hariciye Komiseri M. Litvinov'un da ziyaretini bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

⁸ Suat Bilge Güç Komşuluk, Türkiye – Sovyetler Birliği İlişkileri, (1920- 1964) Ankara 1992, s: 98

⁹ Mehmet Gönlübol- Cem Sar, Olaylarla Türk Dış Politikası, (1919- 1939 Dönemi), Ankara 1996, s 77, Antlaşmanın metni için bkz. Düstur, III. Tertib, C 7, s:460, Cumhuriyet 22 Kanun-ı evvel/Aralık 1925,

¹⁰ İsmail Soysal, Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, I, (1920-1945), Ankara 1989, s:264-267

¹¹ Bilge, Güç Komşuluk, s: 101-104

¹² Ayın Tarihi, C. 23, S; 69, İstanbul 1929, s. 5236-5246

¹³ Ayın Tarihi, C.23-24, S; 79-81, Ankara 1930, s: 6707-6717

M. LİTVİNOV

Tanınmış bir diplomat ve Rus devrimcisi M. Litvinov Bialystok'da zengin bankacı bir aile içerisinde yetişti. 1898'de illegal Rusya Sosyal Demokratik Labor Partiyeye katıldı. Litvinov'un bu partideki ilk görevi Chernigiv bölgesinde propaganda çalışmalarını yürütmektir. 1900'de Litvinov Kiev parti komitesinin bir üyesi oldu. Fakat bütün komite 1901'de tutuklandı. 18 aylık bir tutsaklıktan sonra Litvinov, Lukyanovskaya Hapishanesi'nden 11 mahkumun kaçımasına öncülük etti. Bu kaçıştan sonra Litvinov devrim gazetesi İskra için editörlük yaptığı yer olan İsviçre'de sürgünde yaşadı.1903'de Rusya'ya geri dönen Litvinov Bolşevik hareketine katıldı.1905 devriminden sonra Petrograd'da Novaya Zihn isimli SDLP(Social Democratic and Labour Party)'nin ilk yasal gazetesinin editörlüğünü yaptı.

Rusya Hükümeti 1906'da Bolşevikleri tutuklamaya başladığı zaman ülkeden ayrılan Litvinov Londra'ya yerleşti ve orada 10 yıl boyunca Uluslararası Sosyalist Büro'da faal bir şekilde çalıştı. Londra'da evlenen Litvinov 1917 Devriminden sonra Bolşevik Hükümetinin İngiltere temsilcisi olarak atandı. Ancak 1918'de İngiliz Hükümeti tarafından tutuklandı ve Rusya'da hapsedilmiş olan İngiliz diplomat Bruce Lockhart ile değış tokuş edilerek tutsaklıktan kurtarıldı. Litvinov daha sonra Sovyet Hükümeti'nin gezici büyükelçisi olarak görev yaptı. İngiltere'nin Sovyetler Birliğı'ne uyguladığı ekonomik ambargoyu sona erdirmeyi kabul etmesi büyük ölçüde onun çabalarıyla oldu. Litvinov aynı zamanda Avrupa ülkeleriyle birçok ticari anlaşmayı da müzakere ederek imzaladı. 1930'da Joseph Stalin tarafından Sovyetler Birliğı Dışişleri Komiseri olarak atanan Litvinov ortak emniyetin hararetli bir savunucusu olarak İngiltere ve Fransa ile daha yakın bir ilişki kurmak için büyük çaba gösterdi. 1933'de Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetler Birliğini resmen tanınmasında önemli rol oynadı. 1939 Mayıs ayı başlarında İtalyan ve Alman faşizmine karşı uluslar arası bir cephenin oluşmasında ve Alman gücünün kontrol altına alınması için diğere devletlerle antlaşmalar imzalanmasında etkili oldu. Litvinov Yahudi kökenli olduğu için1939 Ağustos ayında Sovyetler Birliğı'nin Almanya ile yürüttüğü Saldırmazlık Paktı

görüşmelerini kolaylaştırmak amacıyla Dış İşleri Bakanlığı görevinden uzaklaştırılarak yerine Viyacheslav Molotov atandı.¹⁴

Sovyet Rusya Hariciye Komiseri Litvinoff'un Türkiye'yi Ziyareti Ve Türk Basınındaki Akisleri

Sovyet Rusya Dışişleri Komiser Muavini ve Sovyetlerin Şark İşleri Dairesi Başkanı Karahan'ın ziyaretinden yaklaşık iki yıl sonra, Sovyet Dışişleri komiseri Litvinov'un Türkiye'yi ziyaret etmesi bu dönemde oldukça önemli bir olay olarak değerlendirildi. Yaklaşık on yıllık bir mazisi olan Türk- Sovyet dostluğu yıllar geçtikçe daha da güçleniyordu. Türkiye bağımsızlık savaşının sonrasında, kabiliyetli liderlerinin önderliğinde hızlı bir büyüme göstermiş ve bu zor mücadeleden harap ve bitkin olarak çıkmış olan ülke, kısa zaman içerisinde kendisini toparlamıştı. 1930'lu yıllara gelindiğinde Türkiye, içte ve dışta izlediği tutarlı, kararlı ve güçlü politikaları sayesinde komşularının ve diğer büyük devletlerin ittifak ve iyi ilişkiler kurmak için aradıkları bir ülke haline gelmişti. Aynı şekilde 1917 Ekim ihtilalinden sonra hızla toplanan Sovyet Rusya da özellikle Dışişleri Komiseri Litvinov'un başarılı siyaseti sayesinde büyük devletler nezdinde itibar gören güçlü bir devlet halini almıştı. Sovyetlerin en önemli şahsiyetlerinden biri olan Litvinov'un bu ziyareti bu ülkenin, zor zamanlarında dost olduğu Türkiye'ye ve bu dostluğa verdiği önemi göstermek için yapıyordu.¹⁵

Sovyet Rusya'nın Ankara Büyükelçisi Surits kısa bir zaman önce gittiği Moskova'dan dönüşünde Ağustos 1931'de Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'i Yalova'daki yazlığında ziyaret ederek bir süre görüştü. Bu görüşmede Surits Sovyet Rusya Hariciye Komiseri Litvinov'un Türkiye'ye yapacağı ziyaretle ilgili bilgi verdi.¹⁶ Bu ziyaretin duyulmasından sonra Türk basınında iki ülke ilişkileri ve bu ziyaretle ilgili birçok yazı ve yorum yapıldı. Ayrıca ziyaretle ilgili çok daha detaylı bilgiler verildi.

¹⁴ <http://www.nationmaster.com/encyclopedia/maxim-Litvinov>, Litvinov ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Arthur Upham Pope, Maxim Litvinov, New York 1943

¹⁵ Cumhuriyet, 25 Teşrin-i evvel/Ekim 1931

¹⁶ Mehmet Perinçek, Atatürk'ün Sovyetlerle Görüşmeleri, (Sovyet Arşiv Belgeleriyle), İstanbul, 2005, s: 193-194

M. Litvinov Türkiye Hükümetinin resmi daveti üzerine, beraberinde Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Hüseyin Ragıp (Baydur) Bey olduğu halde 24 Ekim 1931'de Moskova'dan hareket etti. Bu ziyaret münasebetiyle Moskova'da çıkan İzvestia Gazetesi'nde şu satırlara yer verilmişti:

“ Emperyalist devletlerin Rusya ile Türkiye arasında defaatle ikâya çalıştıkları manilere ve müşküllere rağmen bu iki memleket münasebatı on sene süren imtihan devresini muvaffakiyetle geçirmiştir. Emperyalistlerin vait ve vaidine boyun eğmediğine Türk milletinin pişman olması için ortada hiçbir sebep mevcut olmadığını zannederiz. O millet Sovyet Rusya ile olan iyi münasebetlerini idame etmiş ve Türkiye'nin Sovyetler aleyhine bir entrika ocağına çevrilmesine müsaade eylememiştir. Cihan emperyalizminin hikmet vücudu başkalarına yardımda bulunmak için değil, belki muavenete muhtaç bulunanları soymak içindir. Emperyalist devletlerin kendilerinden daha zayıf milletlere hücum etmek suretiyle şimdiki buhranlı vaziyetlerinden kurtulmağa çalışmalarına Çin vakaları şahit ve delildir. Türkiye coğrafya noktasından müsait bir vaziyette bulunmaktadır. Bu vaziyet Türkiye'nin zararına olarak menfaatler teminine yeltenen emperyalistlerin bu yoldaki teşebbüslerine karşı kuvvetli bir manidir...”¹⁷

M. Litvinov beraberinde eşi olduğu halde 26 Ekimde İliç isimli Rus gemisi ile İstanbul'a geldi ve törenle karşılandı.¹⁸ Litvinov bu ziyaretiyle aynı zamanda daha önce Sovyet Rusya'ya bir ziyarette bulunmuş olan Türkiye'nin Hariciye Vekili Tefik Rüştü Bey'in de ziyaretini iade etmiş olacaktı. 160 Milyonluk bir devlet olan Sovyetler Birliği'nin Hariciye komiserinin ilk defa Türkiye'ye gelecek olması ziyarete olan ilgiyi daha da arttırıyordu. Bu arada Litvinov'un İstanbul'a geldiği gün gazetelerde hararetli bir şekilde Türk- Rus dostluğundan bahseden yazılar yazılmış ve Litvinov'un ziyaret programı yayınlanmıştı., Bu program şöyleydi:

“26 Teşrin-i evvel/Ekim pazartesi: Sovyet Hariciye Komiseri M. Litvinov zevcesi ve maiyeti erkânı ile 26 teşrin- evvele müsadif pazartesi günü sabahleyin hükümetimizin misafiri olarak saat 9 da İliç namındaki Sovyet vapuru ile

¹⁷ Hakimiyet-i Milliye, 24 Teşrin-i evvel/ Ekim 1931

¹⁸ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30-18-01/02-25-1-2, Cumhuriyet , 25 Teşrin-i evvel/ Ekim 1931

İstanbul'a vasıl olacaktır. Boğaz haricinde Türk karasuları dahilinde iki torpidomuz misafirleri karşılayacaktır.

Hükümet-i Cumhuriyet namına istikbale memur olan protokol Umum Müdür Muavini Kudret ve Hariciye Vekili namına hususi kalem müdürü Kemal Aziz Beyler bir motör ile Büyükdere hizalarında muvakkaten tevakkuf edecek olan İlyiç Sovyet Vapuru'na çıkararak misafirlere beyanı hoşamedî eyleyeceklerdir. Vapur Seyrisefain rıhtımına yanaşacak ve İstanbul Vali ve Belediye Reisi Bey rıhtımında misafirlere beyanı hoş amedi eyleyecektir. Merkez Kumandanı ve Polis Müdürü beyler rıhtımında istikbalde hazır bulunacaktır. Mutat miktarda asker resmi selamı ifa edecek ve muzika Sovyet Milli Marşı'nı çalacaktır. Rıhtım Türk ve Sovyet bayrakları ile tezyin edilecektir.

Misafirler Perapalas Oteli'nde bir müddet istirahattan sonra Mr. Litvinov Vali Bey'i ziyaret edecektir. Ve Kolordu kumandanı paşaya kart bırakacaktır. Kolordu Kumandanı Paşa öğleden evvel kart bırakmak sureti ile iade-i ziyaret edecektir. İstanbul valisi saat 13'te misafirler şerefine bir öğle yemeği verecektir.

M.Litvinov ile zevcesi ve maiyetindekiler 16'da oteli terk edecek ve Seyrisefain rıhtımından istimbota(Buharlı deniz taşıtı) binerek Haydarpaşa İstasyonu'na geleceklerdir.

Saat 17'de Haydarpaşa'dan hareket edecek olan hususi trenle seyahat ederek ertesi sabah saat 9.30'da Ankara'ya vasıl olacaktır. Azimette aynı surette merasimi askeriye ifa edilecektir.

Seyrisefain rıhtımında istikbalde bulunan zevat (Vali, Merkez Kumandanı ve polis Müdürü Beyler) Haydarpaşa istasyonunda dahi hazır bulunacaklardır.

27 Teşrin-i evvel Salı: Hususi tren saat 9.30'da Ankara'ya vasıl olacaktır: istasyon Türk ve Sovyet bayraklarıyla süslenecek, mutat merasimi askeriye ifa edecek ve müzika Sovyet milli marşını çalacaktır. İstikbalde Hariciye Vekili Beyefendi, Hariciye Müsteşarı, protokol umum müdürü ve 3'ncü daire umum müdürü beyler hazır bulunacaklardır. Merkez Kumandanı Bey dahi istikbalde bulunacaktır.

Misafirler Ankara Palas'a inecekler. M.Litvinov resmi ziyaretlerini ifa eyleyecektir. Saat 14'te Hariciye Vekili Beyefendi; Ankara Palas'ta misafirlere hususi bir öğle yemeği verecektir. Öğleden sonra Reis-i Cumhur Hazretleri,

M.Litvinov'u kabul buyuracaklardır. Resmi kabulde Hariciye Vekili beyefendi ile Sovyet Büyükelçisi hazır bulunacaklardır.

Akşam saat 20.30'da Hariciye Vekili Beyefendi misafirlerin şerefine Ankara Palas'ta bir ziyafet verecektir. Ziyafeti saat 22.30'da başlayan bir süvare takip edecektir.

28 Teşrin-i Evvel Çarşamba: Misafirlere İsmet paşa Hz. tarafından bir öğle yemeği verilecektir: o akşam M.Suriç tarafından sefarethanede bir akşam yemeği verilecektir. Yemeği 22.30'da başlayan bir süvare takip edecektir.

29 Teşrin-i Evvel Perşembe: 13.30'da misafirler otelde öğle yemeği yiyeceklerdir. Misafirler o gün Türkiye Büyük Millet Meclisi binasında yapılacak resmi kabule iştirakle Reisi cumhur Hz.ne arzı tebrikat edeceklerdir ve badehu icra edilecek geçit resminde hazır bulunacaklardır.

M.Litvinov'la zevcesi ve maiyeti erkanı Cumhuriyet bayramını tes'iden sonra Hariciye Vekili Beyefendi tarafından Ankara Palas'ta 20.30'da verilecek akşam yemeğine iştirak edeceklerdir. Ziyafeti 22.30'da başlayan bir resmi kabul ve süvare takip edecektir.

30 Teşrin-i Evvel Cuma: Büyük Millet Meclisi Reisi Kazım Paşa Hz. Tarafından misafirlere 13.30'da bir öğle yemeği verilecektir. Mumaileyhin akşam 19.30'da hususi trenle hareket edeceklerdir. İstikbalde bulunan zevat teşyi de bulunacaklardır. Misafirler merasimle İstanbul'u terk edeceklerdir".¹⁹

M.Litvinov misafir olarak kaldığı Pera Palas Oteli'nde bir müddet dinlendikten sonra 15.00'de basın mensuplarını davet ederek ziyareti ve Türk-Sovyet ilişkileri ile ilgili oldukça önemli olan şu beyanatı verdi:

"En kuvvetli dostluk ve mesai iştiraki rabıtalарının birçok senelerden beri Sovyet Şuralar ittihadına bağladığı bir memleket olan Türkiye'yi ziyaret hususunda hayli zamandan beri özlediğim fırsatı elde ettiğinden dolayı çok bahtiyar bulunuyorum. Muhterem Hariciye Nazırınız dostum Tевfik Rüştü Beyle bir defa daha fikir teatisinde bulunacağımdan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin diğer devlet adamlarıyla da şahsen temasta bulunacağımdan çok memnunum.

¹⁹ Milliyet, 26 teşrin-i evvel 1931, Vakit, 26 Teşrin-i evvel 1931, Cumhuriyet, 26 Teşrin-i evvel 1931

Bu vesile ile de istifade ederek Sovyet Şuralar ittihadı hükümet ve milletinin dost Türkiye milletine en samimi selamlarını Türk matbuatı vasıtasıyla ıblâğ ediyorum.

Yeni Türkiye'nin ve Sovyet Şuralar ittihadının vücut bulduğu ilk günlerde başlayan dostluğumuz 10 seneden fazla bir müddetten beri devam etmektedir. Bu uzun devre esnasında birçok fevkalade vakalara sahne olan beynelmilel hayatta çok büyük bir kararsızlık görülmüştür.

Umumi harp gerek siyasi ve gerek iktisadi ağır bir miras bırakmıştır. Bu harp umumi ihtilafları ortadan kaldırmak şöyle dursun bunların şiddetini mahsus bir surette artırmıştır. Beynelmilel istikrara delalet edecek hiçbir emare mevcut değildir. Bu devre esnasında milletlerarasındaki münasebetler vakaların süratli seyir ve ahengine ve vaziyetlerin değişen safhasına göre teessüs veya tebeddül etmiştir. Bu münasebetler en kat'i ve muayyen şekiller aldıkları yerlerde bile kararsız ve muvakkat kombinezonlar halinde görünmekten hali değildir. Denebilir ki hükümetler el yardımıyla ilerlemekte ve karşılıklı münasebetleri hakkında bir istikamet aramaktadırlar. Fakat henüz doğru yollarını bulmuş değillerdir Bu umumi kararsızlık zemini üzerinde bu kati şeklini henüz almamış olan beynelmilel vaziyet karşısında Türk-Rus münasebetleri en bariz vasıflarını teşkil eden sağlamlıkları ve değişmezlikleriyle bilhassa nazarı dikkati celbetmektedir.

Sovyet Şuraları ittihadına gelince, Türk matbuatına ve onun vasıtasıyla bütün Türk milletine temin edebilirim ki: Sovyet Şuraları ittihadı hükümetinin Türkiye hakkındaki dostluk siyaseti Sovyet Şuralar İttihadı'nın harici siyasetinin asıl cevherinden neş'et etmiş ve bu harici siyaset zemininde kökleşmiştir. Sovyet Şuralar ittihadının Türkiye hakkındaki duygularının samimiyeti ve değişmezliği işte bundan ileri gelmektedir. Türkiye'nin Sovyet Şuralar ittihadına karşı takip ettiği siyasetin de aynı asıldan doğduğuna kani bulunuyorum.

İki memleket arasında yapılan muahedeler bu karşılıklı siyasetin bir ifadesi mahiyetindedir. Bu muahedeler bu karşılıklı siyaseti hiçbir kayıt ve şarta tabi tutmamakla bilakis mevcut münasebetlerin ve temayyüllerin şeklini tespíte medar olmaktadır. İki devlet arasında karşılıklı girişilen tâhütlerin bu iki hükümetten her birine ait bazı hususiyetler neticesi olarak beynelmilel hayatın şu veya bu tezahürü karşısında hissien ayrılmakla beraber birinin veya diğerinin harici siyasetinin

istiklal ve muhtariyetini işkal ve ihmal etmez mahiyette hissedilmesinin asıl sebebi budur.

Uzun bir zamandan beri devam etmekte olan dostluğumuz karşılıklı bir emniyet ve itimat uyandırmıştır. Öyle ki bu itimat iki hükümetten her birinin kendisi için faydalı olduğuna hükmettiği müstakil teşebbüsleri hakkında her türlü endişeyi ortadan kaldırmaktadır. Çünkü iki memleket içimizden hiçbirinin diğerinin zararına olarak teşebbüs edilen her hangi bir harekete hiçbir vakitte iştirak etmeyeceğine kati surette emin bulunmaktadır.

Türkiye ile Sovyet Şuralar İttihadı arasında teessüs eden münasebetler iki memleketin içtimai ve iktisadi sistemleri arasında bir fark bulunmamasına rağmen diğer memleketlerin münasebetlerine örnek olabilir ve olmalıdır. Bu münasebetler hattı zatında sulhü kuvvetlendirmek hususunda iki memleket için mümkün kıldıkları sıkı mesai iştirakine zarar vermeksizin umumi sulhün bir rüknünü teşkil etmektedir.

Kendi memleketlerinde Sosyalistik binasını kurmak, arzusunda bulunan Sovyet Şuralar İttihadı Milletleri ziraatin sanayileştirilmesi ve kollektifleştirilmesi sahasında kendilerine çok büyük gayeler çizmişlerdi

Bu milletler gayelerine vasıl olmak için bütün kuvvetlerini kayıtsız ve şartsız sarfetmek mecburiyetindeydiler. Şimdiye kadar elde edilen muvaffakiyetler kendilerini teşvik etmekte ve bu gayelere doğru yeni gayretlerde bulunmaya sevk eylemektedir.

Sovyet Şuralar İttihadı hükümetinin yalnız kendi esas gayelerinin tahakkuku için dahi olsa devamlı bir sulh temini hususundaki mesaisinin samimiyetinden hakiki bir suretle şüpheye düşecek bir kimse bu gün artık müşkülâtle bulunabilir.

Türkiye Hükümeti'nin programı ve Türkiye devlet adamlarının birçok defalar vaki olan beyanatı memleketimizin de milli iktisadiyatının inkişafı için yenmeye çalıştığı mühim meseleleri ortaya çıkarmıştır. Türkiye Hükümeti yalnız milli iktisadiyatının inkişafı için değil fakat daha ziyade sanayinin ve Türkiye'deki tabi menbâlarının inkişafı içinde bu büyük meseleleri iktihama çalışmaktadır. Binaenaleyh Türk milletinin de sulh hususundaki arzularının samimiyetinden hiçbir veçhile şüphe edilemez. Bütün bu haller iki devlet arasında umumi sulhü

kuvvetlendirmek işinde muntazam bir fa'aliyet ve sıkı bir mesai iştiraki temini için faydalı bir esas teşkil etmektedir.

Sovyet Şuralar İttihadı Hükümeti'nin beş senelik planının muvaffakiyetli suretle tatbiki, sanayileştirme sahasında ve Sovyet Şuralar İttihadı'nın teknik esaslarının cezri bir tarzda yeniden kurulması işinde elde edilen emsalsiz muvaffakiyetler iki memleket arasında iktisadi mahiyette bir mesai iştirakine müsait geniş ufuklar açmış bulunmaktadır. Bu vaziyet Türkiye'nin milli iktisadiyatının seyir ve inkişafında görülen terakkileri tecile hizmet etmekten başka bir netice hasıl edemez.

Gelecek senelerin Türkiye ile Sovyet Şuraları İttihadı arasında gerek teknik ve gerek iktisadiyat sahalarında mesai iştirakinin pek büyük bir miqyasta inkişafına şahit olacağına şüphem yoktur.²⁰ Litvinov'un açıklamalarından da anlaşılacağı gibi Türkiye bu dönemde Sovyetler için oldukça önemli bir ülkedir. Litvinov iki ülke arasındaki dostane ilişkilerin dünya barışı için önemine vurgu yapmaktadır.

M. Litvinov bir müddet dinlendikten sonra 17:00'da özel bir trenle Ankara'ya hareket etti. Litvinov ve beraberindeki heyet yine resmi bir törenle Haydarpaşa İstasyonundan uğurlandılar.²¹

27 Ekim sabahı 09:30'da Ankara'ya gelen Litvinov Hariciye Vekili Tefvik Rüştü Bey'in de bulunduğu heyet tarafından resmi törenle karşılandı. Konuklar Ankara Palas Otel'de misafir edildiler. 11:30'da Litvinov, Başbakan İsmet Paşa tarafından kabul edildi. İsmet Paşa ve Litvinov arasındaki bu görüşme yarım saat kadar sürdü. Hariciye Vekili Tefvik Rüştü Bey tarafından misafirler için verilen öğlen yemeğinden sonra Litvinov, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal tarafından kabul edildi. Bir saat kadar süren bu görüşme esnasında Tefvik Rüştü Bey de hazır bulundu.²²

Litvinov'un Mustafa Kemal ile yaptığı bu görüşmenin içeriği ile ilgili bilgileri kendisinin daha sonra Sovyet Dışişleri Halk Komserliği'ne gönderdiği telgraftan öğreniyoruz. Litvinov telgrafında Ankara'da kendileri için gösterilen

²⁰ Milliyet 27 Teşrin-i evvel 1931, Hakimiyet-i Milliye, 27 Teşrin-i evvel 1931, Cumhuriyet 27 Teşrin-i evvel 1931, Vakıf 27 Teşrin-i evvel 1931

²¹ Vakıf 27 Teşrin-i evvel 1931, Hakimiyet-i Milliye 27 Teşrin-i evvel 1931

²² Akşam 28 Teşrin-i evvel 1931, Cumhuriyet 28 Teşrin-i evvel 1931, Vakıf 28 Teşrin-i evvel 1931, Milliyet 28 Teşrin-i evvel 1931

hürmet ve ihtimamın şimdiye kadar hiçbir diplomata gösterilmediğini, kendisinin Mustafa Kemalden daha çok İsmet paşa ile uzun görüşmeler yaptığını, bu görüşmelerde iki ülke arasındaki dostluk ve bu konuda verilen teminatların dile getirildiğini söylüyordu. Litvinov Mustafa Kemal ile yaptığı görüşmede ise Cumhurbaşkanı'nın özellikle Mançurya sorunu ile ilgilendiğini, Mançurya'daki Japon harekâtı tamamlandıktan sonra Japonların Ruslara karşı harekete geçeceğinden endişe ettiğini, buna karşılık Batı Çin'deki bağımsızlık hareketini ele almalarını tavsiye ettiğini yazmaktaydı. Bu konuşma üzerine Litvinov, kendilerinin Çin'in iç işlerine karışmalarının doğru olmayacağını, aksine Çin'in birleşmesini temenni ettiklerini söylediğini belirtmekteydi. Litvinov telgrafında, Mustafa Kemal ile silahsızlanma konusuyla ilgili düzenlenecek konferans hakkında da epeyce konuştuklarını ve bu konuşma esnasında bazı noktalarda Tefik Rüştü Beyle görüş ayrılığının bulunduğu görüldüğü üzerine İsmet Paşa ve Mustafa Kemal'in telaşlandığını, muhtemelen Tefik Rüştü Bey'e kendisiyle daha çok irtibat halinde hareket etmesi hususunda gerekli talimatın verilmesini beklediğini ifade ediyordu. Litvinov telgrafında Mustafa Kemal Paşa'nın Balkanlardaki Türk politikası ile ilgili de kendisine ayrıntılı bilgiler verdiğini, ayrıca kendisine gösterilen ilginin diplomatik çevreleri çok etkilediğini, genel izleniminin Türkiye'nin kendileriyle olan dostluğa büyük önem verdiğini ve şundaki dış politika çizgisinden sapmayı düşünmediğini fakat ekonomik ilişkilerinin buna engel olabileceğini sözlerine ekliyordu.²³

Akşam Hariciye Vekili Tefik Rüştü Bey misafirler şerefine Ankara Palas Otelde resmi bir ziyafet verdi. Bu ziyafet esnasında oldukça önemli nutuklar verildi. Tefik Rüştü Bey "Muhterem ve azizim dostum Komiser cenapları" hitabıyla başlayan nutkunda dost ve komşu devletin önemli temsilcisini hükümet merkezinde selamlamaktan duyduğu memnuniyeti ifade ederek iki hükümet arasında senelerden beri mevcut olan dostane ilişkileri dile getirdi. Tefik Rüştü Bey Türkiye ve Rusya'nın ekonomik ilişkilerini genişletmek ve güçlendirmekte iki ülkenin de çok büyük menfaatlerinin olduğunu, yakında imzalanacak olan ticaret antlaşmasının ekonomik ilişkileri çok daha geliştireceğini söyledi. Tefik Rüştü Bey ayrıca iki hükümetin de barışçıl bir siyaset takip etmekte olduğunu beyan

²³ M. Perinçek Atatürk'ün Sovyetlerle Görüşmeleri, s: 411-412

ederek iki ülke arasında gün geçtikçe güçlenen bu sadakatli dostluğun ilk temellerini atma hususunda büyük gayretleri olan M. Stalin'i selamladığını belirterek Madam Litvinov'un bu seyahate iştirak etmek suretiyle verdiği şerefe teşekkür etti.²⁴

Sovyet Rusya Hariciye Komiseri M. Litvinov bu nutka cevaben "hariciye vekili beyefendi, çok muazzez dostum" diyerek söze başladı ve hakkındaki nazikane sözlere teşekkür ettikten sonra iki ülke arasındaki ilişkilerin sadece temsilciler meyanında değil iki ülkenin halkı arasında da samimi olarak mevcut olduğunu ifade etti. M. Litvinov sözlerine şu şekilde devam etti:

"Bu umumî karasızlık devresinde sulhtan başka bir şey istihdaf etmeyen dostluğumuz bu hususta en sağlam rehinelere birini teşkil etmektedir. Eğer mümessil ve aynı ruhla meşbu münasebetler tek mil memleketler arasında teessüs ederse umumî sulhun akıbeti hiçbir endişeye mahal bırakmayacaktır. Şimdi sulh binası müthiş çatlaklar gösterdiği ve sulh için tek mil beynelmilel hakiki teminatın mefkûdiyeti herkes için tezahür ettiği bu gün bu endişe her zamandan daha ziyade hissedilmektedir. İtilaf ve mütekebil emniyet, memleketlerimiz arasında mevcut ve siyasi olduğu kadar iktisadide olan münasebetlerimizin sarsılmaz prensipleri bunlardır.

Türkiye'nin büyük şefi Gazi Mustafa Kemal'in dahiyane sevk ve idaresi altında yeniden tensik ve iktisadi mesail sahasında tahakkuk ettirmiş olduğu büyük mesaiyi taktir ediyor ve bu tabi menbanın inkişafını da biliyoruz. Büyük fikirlerin ne yüksek bir kudret ve ne kuvvetli bir kıymet tatbik ve tahakkuk ettirmekte olduğunu da biliyoruz.

İsmet paşa Hazretlerinin mütemadi mesailerıyla tahakkuk ettirmiş buldukları zaferler ve muvaffakiyetler de meçhulümüz değildir. Bütün bunlar Sovyet İttihadının beş senelik programını tahakkuk ettirmek üzere bulunduğu sırada tezahür eylemesi itibariyle her iki memleket arasındaki münasebetleri daha sıkı bir şekilde ifrağ eyleyen sebepleri teşkil etmekte ve kezalik yek diğerlerinin inkişafında derinden alakadar olan iki memleketin birbirleri arasındaki iktisadi mesai, iştirak ve mübadelelerini daha fazla genişletmekte amil olmaktadır."

²⁴ Hakimiyyet-i milliye 28 Teşrin-i evvel 1931, Akşam 28 Teşrin-i evvel 1931, Milliyet 28 Teşrin-i evvel 1931

M. Litvinov gösterilen misafir perverliğe ve eşi hakkındaki nazikane sözlere teşekkür ederek nutkuna şu sözlerle son verdi.

“Büyük Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk Reis-i Cumhuru Gazi Mustafa Kemal Hazretletrinin vücuda getirdikleri muhteşem eseri takip ederken duyduğumuz alaka ve hayranlık hislerini zatı asilânenize ifade etmekle Rus Sovyetler ittihadını teşkil eden milletlerin müttahiden hissetikleri duygulara tercüman oluyorum. Kadehimi Gazi hazretlerinin şerefine ve onun birinci mesai arkadaşı, güzide başvekiliniz İsmet Paşa Hazretlerinin, zatı asilanelerile muhterem refikaları hanımefendinin sıhat ve afiyeti için ve Türk Milletinin azamet ve alicenabane fikirlerinin tahakkuku temennisiyle kaldırıyor ve içiyorum.”²⁵

Oldukça samimi geçen bu yemeği müteakip, misafir hariciye komiseri şerefine bir suvare düzenlendi. Suvare esnasında Litvinov İsmet Paşa ile uzun uzadıya görüştü ve saat bir civarında misafirler otellerine döndüler.²⁶ Aynı gün bu önemli ziyaret münasebetiyle gazetelerde de oldukça dikkate değer makaleler yayınlandı. Siirt mebusu Mahmut Bey Hakimiyet-i Milliye ve Milliyet gazetelerinde “M Litvinov Ankara’da” başlığı ile yazdığı makalesinde Çarlık Rusyası ile Osmanlı Devleti arasında vuku bulan şiddetli çarpışmaların ve düşmanlığın iki ülke halkı arasında hiçbir zaman mevcut olmadığını ve nihayetinde Çarlar ve Sultanlar yıkıldıktan sonra Rusya ve Türkiye derhal anlaşarak aralarında kuvvetli bir dostluk oluşturduklarını yazmaktaydı. Mahmut Bey iki ülkenin en zor zamanlarında kurmuş oldukları bu dostluk bağlarının sadece dünya barışına hizmet etmeyi amaçladığını, dünyanın yeni buhranlara sürüklendiği , acı ve ızdırapların arttığı son zamanlarda bu dostluğun kıymetinin daha iyi taktir edildiğini belirtiyordu.Mahmut Bey bu anlamda Litvinov’un ziyaretinin iki ülke arasındaki ilişkileri çok daha güçlendireceğini yazmaktaydı.²⁷

Zeki Mesut Bey ise “Cumhuriyet Bayramı ve Litvinov’un Ziyareti” isimli makalesinde, Cumhuriyetin 9. yılının coşkuyla kutlandığını, Litvinov’un

²⁵ Akşam, 28 Teşrin-i evvel 1931, Hakimiyet-i Milliye, 28 Teşrin- evvel 1931, Milliyet, 28 Teşrin-i evvel 1931, Vakit, 28 Teşrin-i evvel 1931,

²⁶ Akşam 28 Teşrin-i evvel 1931

²⁷ Siirt Mebusu Mahmut, “M. Litvinov Ankara’da” Hakimiyet-i Milliye, 28 Teşrin-i evvel 1931, Milliyet28 Teşrin-i evvel 1931

ziyaretiyle bu coşkunun daha da arttığını, iki ülke arasındaki emsali çok az görülen bu dostluğun dünya barışının teminatı olduğunu ifade etmekteydi.²⁸

M. Litvinov'un Ankara'daki temasları 30 Eylül'de sona erdi. Aynı gün 1925'de Paris'de imzalanan Türk-Rus Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması ile aynı tarihli üç protokol ve 1929'da imzalanan temdit protokolünün ve 7 Mart 1931'de imzalanan Bahriye Protokolünün geçerlilik süreleri beş yıl daha uzatıldı.²⁹ Ayrıca Sovyet Hariciye Komiseri'nin ziyareti münasebetiyle birde resmi tebliğ yayınlandı. Ziyaretin içeriğini ve önemini ifade eden resmi tebliğ şöyleydi:

“Bir tarafta Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadı Hariciye Komiseri M. Litvinov ile diğer tarafta Türkiye Cumhuriyeti Başvekili İsmet Paşa ve Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey arasında gayet samimi mukalmeler ceryan eylemiştir. Sovyet İttihadı'nın Türkiye'deki sefiri M. Suritz ile Türkiye'nin Moskova Sefiri Hüseyin Ragıp Bey'in de iştirak ettikleri bu konuşmalarda iki memleket münasebatına taalluk eden meseleleri büyük beynelmilel meseleler üzerinde müdavele-i efkar edilmiştir. bu muhavereler sayesinde evvela bundan on sene evvel tahtim edilen Türk-Sovyet dostluğunun istinat ettiği temellerin sağlamlığı ve saniyen şimdiki Türk-Rus iktisadi münasebatının arz ve irae ettiği büyük inkişaf imkanları bir kere daha sabit olmuştur. Sulhun muhafazasını ve iki memleket arasında mevcut samimi ve sıkı münasebetlerin idamesini istihdaf eden bu mülakatlar esnasında tarafeynin en tam ve mutlak fikir mutabakatı müşahede olunmuştur.

M. Litvinov Sovyetler İttihadı Hükümeti namına bundan bir müddet evvel M. Suritz tarafından Moskova'yı ziyaret etmesi için İsmet Paşa'ya yapılan daveti tekrar eylemiş ve bu davet müşarünileyh tarafından büyük bir mahzuziyet ile kabul edilmiştir. Ziyaretin tarihi bilahare tayin olunacaktır.

Yukarıdaki semeredar timsallerinin en mesut neticelerinden biri Paris'de 17 Aralık 1925'de imzalanan Dostluk ve Bitaraflık Muahedesinin ve buna merbut olan aynı tarihli üç protokolün ve Ankara'da imzalanan 1929 Tarihli temdid

²⁸ Zeki Mesut, “Cumhuriyet Bayramı ve Litvinov'un Ziyareti” Hakimiyyet-i Milliye, 28 Teşrin-i evvel 1931

²⁹ Hakimiyyet-i Milliye, 31 Teşrin-i evvel 1931

protokolünün ve keza Ankara'da imzalanan 7 Mart 1931 Tarihli bahri protokol'ün meriyet müddetlerinin temdidi olmuştur.”³⁰

Misafir hariciye Komiseri M. Litvinov ve beraberindekiler 31 Eylül'de İstanbul'a geldiler ve törenle karşılandılar.³¹ Misafirler bir gün İstanbul'da kaldıktan sonra ertesi günü Ege Vapuru ile Tiryeste'ye hareket ettiler.³²

Sovyet Hariciye komiserinin ziyaretiyle ilgili Amerika'nın Türkiye Büyükelçisi Joseph C. Grew Dışişleri Bakanı Stimson'a gönderdiği telgrafında oldukça ilginç tespitlerde ve yorumlarda bulunuyordu. Grew'e göre Türk basını Litvinov'un ziyaretine artık alışıla gelmiş haberler ve açıklamalardan ziyade pek fazla önem vermemiştir. Asıl önemli olan bu ziyaretin sebepleri ve pratik sonuçlarıydı. Litvinov'un ziyareti esnasında 7 Mart 1931'de Ankara'da imzalanan denizcilik protokolüde dahil olmak üzere bir dizi protokol imzalanmış ve Türk-Rus Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması beş yıllık bir dönem için uzatılmıştı. Fakat bu belgenin imzalanması için Sovyetlerin halk komiserinin ziyaretine gerek yoktu. Grew'e göre Litvinov'un bu ziyaretinin Türklerin 27-30 Ekim tarihleri arasında yaptıkları Cumhuriyet kutlamalarına denk getirilmesinin amacı batının güçlü çekiciliği karşısında Türkiye'nin batıya açılımlarından endişe eden Sovyet liderlerinin Milli Mücadele esnasında Türkiye'ye verilen Sovyet desteğini hatırlatarak psikolojik bir baskı oluşturmaktı.

Türkiye'nin İtalya, Yunanistan ve Bulgaristan ile yakınlaşması Romanya ile daha yakın ilişkiler içerisine girmesi ve neticede Milletler Cemiyeti'ne dahil olması Sovyet liderlerinin zihinlerinde endişeler oluşmasına sebep olmuştu. Litvinov'un ziyareti için bu tarih seçilerek batının güçlü çekiciliğine karşı o psikolojik anda bir hamle yapmak yada en azından Türkiye'nin batı ile flört edişi ile güçlü doğu komşusuna temelden sadakati arasındaki düzgün dengeyi muhafaza etmek istenmişti. Grew telgrafında Sovyet Hükümeti'nin Türk vatandaşlarına Türkiye'nin talep etmiş olduğu veraset hakkıyla ilgili hususları vermeyi reddetmesinin, Rusya'nın sadece İstanbul, Ankara, İzmir'de değil Türkiye'nin diğer bir çok şehrinde de ticaret büroları açmak istemesinin, iki ülke arasında hat safhaya varan ticari anlaşmazlıkların ve Türkiye'nin sınırları dahilinde kominizm propagandası

³⁰ Hakimiyet-i milliye 31 Teşrin-i evvel 1931

³¹ Milliyet, 1 Teşrin-i sani/ Kasım 1931, Hakimiyet-i Milliye 1 Teşrin-i sani 1931

³² Hakimiyet-i Milliye, 2 Teşrin-i sani /Kasım 1931

yapılmasını şiddetle yasaklayışının iki ülke arasındaki mevcut problemler olduğunu belirtiyordu. Grew bu ziyaretin neticeleri ile ilgili ne söyleyebileceğini Türk Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey'e sorduğunda, Tevfik Rüştü Bey'in cevaben, Litvinov'un Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üye olmasının Rusya için bir avantaj olduğunu, Türkiye'nin Balkanlı dostları ve batılı devletlerle olan ilişkileri ile ilgili olarak da barışa katkıda bulunacak olan her türlü girişimin Sovyet Rusya Hükümeti tarafından olumlu karşılanacağını belirttiğini, kendisine söylediğini telgrafında yazmaktaydı.³³

³³ Joseph C. Grew, Yeni Türkiye (Amerika'nın İlk Türkiye Büyükelçisinin Anıları) Çev, Kadri Mustafa Orağlı, İstanbul 1999, s: 228-231

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE- SOVYET RUSYA İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE SOVYET RUSYA HARİCİYE KOMSERİ LİTVİNOV(LİTVİNOFF)'UN TÜRKİYE'Yİ ZİYARETİ

ÖZET

Türk- Sovyet dostluğunun temeli Milli Mücadele döneminde atıldı. Türk Milletinin bağımsızlık mücadelesini sürdürdüğü bu dönemde destek gördüğü tek büyük devlet Sovyet Rusya oldu. Ancak bu dostluğun başlangıcından beri iki tarafında birbirine güvensizlikle yaklaştığı bir gerçektir. Sovyet Rusya sürekli Yeni Türkiye'nin Batılı devletlerle ittifak yapacağı ve birlikte Bolşevik rejimini yok edeceği endişesini taşıdı. Türkiye ise Sovyetlerin Bolşevizm'i Anadolu'ya sokacağı ve Anadolu'da da Bolşevik bir yönetim kurmaya çalışacağı endişesini muhafaza etti. Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemde de benzer endişeler devam etmekle beraber iki ülke arasındaki dostluk ilişkileri daha da gelişti. Lozan'dan arta kalan sorunları çözen Türkiye yavaş yavaş batıya yaklaşmaya başlıyordu. Sovyetler Birliği ise Türkiye'nin kendisinden uzaklaşarak batıya yaklaşmasını hiç istemiyordu. Özellikle 1930'dan sonra Sovyetler Birliği Türkiye'nin iyi ilişkiler kurduğu tek devlet olmaktan çıkmaya başladı. Bu yüzden de Sovyet Rusya Türkiye'nin ulusal bayram olarak kutladığı özel günlerde önemli devlet adamlarını Türkiye'ye göndererek, Türkiye'nin batıya yaklaşması ile zor günlerdeki dostu Sovyet Rusya ile dostluk ilişkilerinde bir denge oluşturmaya çalıştı. Sovyetlerin Halk Komiseri Litvinov'un 1931'de yaptığı ziyaretini de bu çerçevede değerlendirmek yerinde olacaktır. Sovyetler Birliği bu önemli diplomatını Türkiye'ye Ekim ayında Cumhuriyet Bayramı törenlerinin kutlandığı dönemde göndermesi, Türkiye'nin dostluğuna verdiği önemi göstermek içindir. Bu açıdan Litvinov'un ziyareti oldukça önemlidir.

TURKEY VISIT OF SOVIET RUSSIA POLICE LITVINOV IN TURKEY – SOVIET RUSSIA RELATIONS AT REPUBLIC PERIOD

ABSTRACT

Turk-Soviet friendship began in National Struggle period. The big state, which supported Turkish Nations for independence struggle, was Soviet Russia. But, since the beginning of this friendship, it was real that two nations had distrusted. Soviet Russia had an anxiety about New Turkey's alliance with Western States and destruction of Bolshevik Regime. Turkey had an anxiety about Bolshevism by Soviet Russia in Anatolia and Bolshevik Management in Anatolia. After declaration of Republic, same anxieties continued and at the same time, friendship between two states developed day by day. Turkey, solving the problems which remained from Lozan, began to approach the West. Especially after 1930, Soviet Union was not unique state which had good relations with Turkey. For this reason, Soviet Russia sent statesman for Turkey's national holiday and Soviet

Russia supplied a balance policy. Visit of Soviet Public Litvinov in 1931 must be examined in this frame. Soviet Union sent this important diplomat at the period Republic Festival for showing importance to friendship between Turkey. Therefore, visit of Litvinov was quitely important.